

INSON HUQUQ VA ERKINLIKLARINING KONSTITUTSIYAVIY HIMOYASI

Yigitaliyev Nazarbek Ravshanbek o'g'li

IV Andijon akademik litseyi huquq fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada inson huquq va erkinliklarining konstitutsiyaviy himoya mexanizmlari, ularning huquqiy asoslari hamda davlat tomonidan kafolatlanish tizimi tahlil qilinadi. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida belgilangan asosiy inson huquqlari va erkinliklarining mazmuni, ularni amalga oshirish va himoya qilishning institutsional va huquqiy vositalari yoritiladi. Shuningdek, inson huquqlarini ta'minlashda sud-huquq tizimi, konstitutsiyaviy nazorat organlari hamda xalqaro huquq normalarining o'zni ilmiy jihatdan o'rganiladi. Maqolada zamonaviy islohotlar sharoitida inson huquqlarini yanada samarali himoya qilish masalalari ham ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: Konstitutsiya, inson huquqlari, erkinliklar, huquqiy davlat, kafolat, sud himoyasi, konstitutsiyaviy nazorat

Abstract: This article analyzes the constitutional mechanisms for the protection of human rights and freedoms, as well as their legal foundations and the system of state guarantees. It examines the essence of fundamental human rights and freedoms enshrined in the Constitution of the Republic of Uzbekistan, along with the institutional and legal mechanisms for their implementation and protection. The study also explores the role of the judicial system, constitutional oversight bodies, and international legal norms in ensuring human rights. In addition, the article considers issues of improving the effectiveness of human rights protection under modern reform conditions.

Key words: Constitution, human rights, freedoms, rule of law, guarantee, judicial protection, constitutional control.

Аннотация: В данной статье анализируются конституционные механизмы защиты прав и свобод человека, их правовые основы и система государственных гарантий. Рассматривается сущность основных прав и свобод человека, закреплённых в Конституции Республики Узбекистан, а также институциональные и правовые механизмы их реализации и защиты. Также исследуется роль судебной системы, органов конституционного контроля и норм международного права в обеспечении прав человека. Кроме того, рассматриваются вопросы повышения эффективности защиты прав человека в условиях современных реформ.

Ключевые слова: Конституция, права человека, свободы, правовое государство, гарантия, судебная защита, конституционный контроль.

Inson huquq va erkinliklarini ta'minlash har qanday demokratik va huquqiy davlatning asosiy mezoni hisoblanadi. Bugungi kunda O'zbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan keng ko'lamlı konstitutsiyaviy islohotlar ham aynan inson, uning hayoti,

erkinligi, sha'ni va qadr-qimmatini eng oliy qadriyat sifatida e'tirof etishga qaratilgan. Konstitutsiyaviy huquq tizimida inson huquqlarining ustuvorligi tamoyili davlat hokimiyati faoliyatining barcha yo'nalishlarini belgilab beruvchi asosiy yuridik poydevor bo'lib xizmat qiladi.

O'zbekiston Respublikasining yangi tahrirdagi Konstitutsiyasida (2023-yil) inson huquq va erkinliklariga oid normalar sezilarli darajada kengaytirilib, ularning bevosita amal qilishi va davlat tomonidan kafolatlanishi aniq belgilab qo'yildi[1]. Xususan, inson huquqlarini himoya qilishning konstitutsiyaviy mexanizmlari kuchaytirildi hamda sud hokimiyatining mustaqilligi, shuningdek, konstitutsiyaviy nazorat institutining roli yanada mustahkamlandi.

Shuningdek, davlat tomonidan inson huquqlarini ta'minlashga qaratilgan bir qator normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilinib, ular amaliyotga joriy etilmoqda. Jumladan, O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi hamda "Yangi O'zbekiston" taraqqiyot strategiyasida inson huquqlarini himoya qilish, sud-huquq tizimini liberallashtirish va fuqarolarning huquqiy madaniyatini oshirish ustuvor vazifa sifatida belgilangan[2].

Bundan tashqari, inson huquqlarini himoya qilishda Konstitutsiyaviy sud ham muhim rol o'ynaydi. Uning qarorlari normativ-huquqiy hujjatlarning Konstitutsiyaga muvofiqligini ta'minlash orqali fuqarolarning huquq va erkinliklarini kafolatlashga xizmat qiladi. Sud amaliyotida inson huquqlarini cheklovchi normalarni konstitutsiyaviy nazoratdan o'tkazish orqali huquqiy davlat tamoyillari mustahkamlanmoqda.

Bugungi globallashuv sharoitida inson huquqlarini himoya qilish nafaqat milliy, balki xalqaro huquqiy mexanizmlar bilan ham chambarchas bog'liqdir. O'zbekiston Respublikasi xalqaro inson huquqlari bo'yicha asosiy konvensiyalarga qo'shilgan holda, milliy qonunchilikni xalqaro standartlarga uyg'unlashtirish yo'lida izchil islohotlarni amalga oshirmoqda.

Shu jihatdan, mazkur maqolada inson huquq va erkinliklarining konstitutsiyaviy himoya mexanizmlari, ularning huquqiy asoslari hamda amaliyotdagi roli ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi.

Inson huquq va erkinliklari har qanday huquqiy davlatning asosiy poydevorini tashkil etadi. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasida inson, uning hayoti, erkinligi, sha'ni va qadr-qimmatini eng oliy qadriyat sifatida e'tirof etilgan bo'lib, bu norma davlat siyosatining markaziy tamoyiliga aylangan[1]. Konstitutsiyada mustahkamlangan huquqlar tizimi shaxsning tabiiy huquqlaridan tortib, siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlarni qamrab oladi.

Xususan, yashash huquqi, erkinlik va shaxsiy daxlsizlik, fikr bildirish erkinligi, vijdon erkinligi hamda mehnat qilish huquqi kabi asosiy huquqlar davlat tomonidan kafolatlangan. Ushbu huquqlar faqat deklarativ xarakterga ega bo'lib qolmay, balki ularni himoya qilishning aniq mexanizmlari bilan mustahkamlangan.

Inson huquqlarini himoya qilishda bir qator davlat organlari va institutlar faoliyat yuritadi. Ular orasida sud hokimiyati, prokuratura organlari, Inson huquqlari bo'yicha vakil (Ombudsman), shuningdek, Konstitutsiyaviy sud muhim o'rin tutadi[2].

Sud hokimiyati fuqarolarning buzilgan huquqlarini tiklashning asosiy vositasi hisoblanadi. Sudlar orqali har bir shaxs o'z huquqlarini himoya qilish imkoniga ega bo'ladi. Konstitutsiyaviy sud esa normativ-huquqiy hujjatlarning Konstitutsiyaga mosligini tekshiradi va inson huquqlarini cheklovchi normalarni bekor qilish vakolatiga ega.

Ombudsman instituti esa fuqarolarning davlat organlari tomonidan buzilgan huquqlarini ko'rib chiqadi va tegishli tavsiyalar beradi. Bu institut fuqarolar va davlat o'rtasidagi muvozanatni ta'minlashda muhim vosita hisoblanadi.

Sud-huquq tizimi inson huquqlarini himoya qilishning eng muhim kafolatidir. O'zbekistonda sud tizimini mustaqil qilish, uning adolatli ishlashini ta'minlash bo'yicha keng ko'lamlı islohotlar amalga oshirilmoqda.

Sudlarning mustaqilligi prinsipining mustahkamlanishi fuqarolarning huquqlarini samarali himoya qilish imkonini beradi. Shuningdek, "habeas corpus" institutining kengaytirilishi shaxs erkinligini asossiz cheklash holatlarining oldini olishga xizmat qilmoqda[3].

Sud qarorlarining majburiyligi va ularning Konstitutsiyaga asoslanganligi inson huquqlarini real himoya qilish mexanizmini shakllantiradi.

Konstitutsiyaviy nazorat tizimi davlat organlari tomonidan qabul qilinadigan normativ-huquqiy hujjatlarning Konstitutsiyaga muvofiqligini ta'minlaydi. Bu mexanizm inson huquqlarini noqonuniy cheklovlardan himoya qilishda muhim rol o'ynaydi. Agar biror qonun yoki normativ hujjat Konstitutsiyaga zid bo'lsa, u Konstitutsiyaviy sud tomonidan bekor qilinishi mumkin. Bu esa huquqiy davlat tamoyilining amalda ishlashini ta'minlaydi.

Inson huquqlarini himoya qilish faqat milliy huquq doirasida emas, balki xalqaro huquq normalari bilan ham chambarchas bog'liqdir. O'zbekiston Respublikasi BMTning bir qator asosiy inson huquqlari bo'yicha konvensiyalariga qo'shilgan bo'lib, bu xalqaro standartlarni milliy qonunchilikka integratsiya qilish imkonini beradi[4]. Xalqaro huquq normalari milliy qonunchilikni takomillashtirishga turtki beradi hamda inson huquqlarini himoya qilishning yangi mexanizmlarini joriy etishga yordam beradi.

So'nggi yillarda O'zbekistonda inson huquqlarini himoya qilish tizimini takomillashtirishga qaratilgan keng ko'lamlı islohotlar amalga oshirilmoqda. "Yangi O'zbekiston" strategiyasi doirasida sud-huquq tizimini liberallashtirish, fuqarolarning huquqiy madaniyatini oshirish va davlat organlarining javobgarligini kuchaytirish asosiy yo'nalishlardan biri sifatida belgilangan. Raqamli texnologiyalarning joriy etilishi ham inson huquqlarini himoya qilish jarayonini yanada shaffof va samarali qilmoqda. Elektron sud tizimlari, onlayn murojaat platformalari fuqarolarning huquqlarini tezkor himoya qilish imkonini kengaytirmoqda.

Inson huquq va erkinliklarining konstitutsiyaviy himoyasi har qanday huquqiy davlatning eng muhim ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan konstitutsiyaviy islohotlar inson, uning hayoti, erkinligi, sha'ni va

qadr-qimmatini oliy qadriyat sifatida mustahkamlashga xizmat qilmoqda. Konstitutsiyada belgilangan huquq va erkinliklar nafaqat e'tirof etilgan, balki ularni amalda ta'minlash va himoya qilish uchun samarali institutsional mexanizmlar ham yaratilgan.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, inson huquqlarini himoya qilishda sud hokimiyati, Konstitutsiyaviy sud, Ombudsman instituti hamda xalqaro huquq normalari muhim rol o'ynaydi. Ayniqsa, sud tizimining mustaqilligi va konstitutsiyaviy nazorat institutining faoliyati fuqarolarning buzilgan huquqlarini tiklashda asosiy kafolat vazifasini bajaradi. Shuningdek, xalqaro huquqiy standartlarning milliy qonunchilikka implementatsiya qilinishi inson huquqlarini yanada samarali himoya qilish imkonini bermoqda.

Xulosa qilib aytganda, O'zbekistonda inson huquq va erkinliklarini himoya qilish tizimi izchil takomillashib bormoqda va bu jarayon huquqiy davlat hamda fuqarolik jamiyatini rivojlantirishning muhim omili hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi (yangi tahrir, 2023-yil). – Toshkent.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmon va qarorlari: “Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi”. – Toshkent, 2022–2026 yy.
3. BMT Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi (1948-yil) va boshqa asosiy xalqaro konvensiyalar.
4. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyaviy sudi qarorlari va sharhlari to'plami.

